

Dufva, H., A. Mauranen & K. Mäntylä (toim.) 2025. 50 vuotta soveltavaa kielitiedettä: näkökulmia AFinLA ry:n toimintaan. 50 years of applied linguistics in Finland: Perspectives on AFinLA and its activities. AFinLA-teema / n:o 19, 11–29.

Fred Karlsson
Helsingin yliopisto

Soveltavaa kielten tutkimusta Suomessa ennen AFinLAN perustamista vuonna 1970

Nostot

- Nils Erik Enkvist oli AFinLAN perustamisen avainhahmo.
- Kalevi Wiikin väitöskirja 1965 oli Suomen soveltavan kielitieteen ensimmäinen.
- AFinLA oli pioneeri Suomen modernin kielitieteen infrastruktuurin muotoutumisessa.
- AFinLA liittyi vahvasti Suomen kielitieteen lingvistisoitumisen ja nykykielistymisen käännteeseen, joka alkoi vuonna 1965.

Abstract

This article presents the founding and promulgation of AFinLA in its context. AFinLA was a pioneer in the establishment of modern infrastructures for academic language studies in Finland and part of the linguistification of language studies in Finland, a gradual change from historically and philologically minded studies to more linguistically and synchronically oriented ones that started in 1965. Relevant applicationally-related work prior to 1970 include: codifying Standard Finnish, teaching of Finnish as a second or a foreign language, internationally unique work on General Grammar for school teaching purposes done by two Grammar Committees, and the discussion in the late 1800s on developing the practices of foreign language teaching along the principles formulated by Viëtor's reform movement. The applied linguistic work of Nils Erik Enkvist in the 1960s is presented, as is the publication series AFTIL at the English Department of Åbo Akademi University. Kalevi Wiik's dissertation *Finnish and English Vowels* in 1965 is discussed as a forerunner of applied linguistics. Activities by the Finns in the Nordic Summer University are analysed.

Keywords: Enkvist, Wiik, applied linguistics

Asiasanat: Enkvist, Wiik, soveltava kielitiede

1 Soveltavan kielitieteen julistaminen

Tieteenaloja (tai emotieteen versoja, spesialiteetteja) julistetaan usein virallisesti olemassa oleviksi näkyvin sosiaalisin ja hallinnollisin toimenpitein kuten yhdistyksiä perustamalla, konferenssisarjoja aloittamalla tai akateemisten virkojen perustamisella. Soveltava kielitiede julistettiin kansainvälisesti Ranskan Nancyssa vuonna 1964, kun kattojärjestö AILA (*Association Internationale de Linguistique Appliquée*) perustettiin samannimisen konferenssisarjan ensimmäisessä kongressissa (ks. myös Mauranen, tässä julkaisussa). Peter Strevens oli nimitetty Exeterin yliopiston soveltavan kielitieteen professoriksi vuonna 1965, ja samana vuonna hän esitti, että tulisi perustaa brittiläinen soveltavan kielitieteen yhdistys. *British Applied Linguistics Association* perustettiin vuonna 1967 (Corder 1997). Tanskan, Norjan ja Ruotsin soveltavan kielitieteen yhdistykset perustettiin näinä AILAn formatiivisina vuosina 1964–1966, Suomen AFinLA tietyistä syistä vasta 1970.

Vaikka tieteenalan julistamisen tapahtumat voidaan usein sitoa tarkasti johonkin ajankohtaan, tämä ei tietenkään tarkoita, että kaikki alkoi juuri tuolloin. Ennen julistamista uuden alan tutkimusongelmia on saatettu selvittää pitkäänkin ilman selvää osoitetta tieteen taksonomiassa. Niinpä soveltavan kielitieteen alkukohdaksi on esitetty myös toisen maailmansodan USAn armeijassa tiedustelutarkoituksia varten laadittuja ”eksoottisten” kielten (kuten suomen) oppimismateriaaleja ja intensiivikursseja (*Armed Forces Languages Program*). AILAA vähän vanhempi on Washington DC:hin vuonna 1959 perustettu *Center for Applied Linguistics* ja tätäkin pari vuotta vanhempi David Abercrombie'n Edinburghin yliopistoon vuonna 1957 perustama *School of Applied Linguistics*. Joskus soveltavan kielitieteen alkusysäyksenä on pidetty Robert Ladon vuonna 1957 ilmestynyttä teosta *Linguistics across cultures: applied linguistics for language teachers*. Kuten tämän kirjoituksen luvusta 3 ilmenee, menneiltä vuosisadoilta Suomesta löytyy useita esimerkkejä kielten opetukseen liittyvästä tutkimuksesta, jota nykytermein voisi luonnehtia soveltavaksi.

Edellä todettu heijastaa sekä etno- että angloentristä tarkastelutapaa eikä kerro koko tarinaa. Manner-Eurooppaan syntyi 1900-luvun alkupuoliskolla suuntaus nimeltä *Wirtschaftslinguistik*, jota voi hyvin pitää soveltavan kielitieteen yhtenä alkulähteenä (Laurén & Nordman 2004). Lähinnä kauppakorkeakouluissa on selvitelty talouselämän kielenkäyttöä esimerkiksi mainonnassa ja terminologian standardoinnissa (ks. myös Tiittula ja Nuolijärvi, tässä julkaisussa).

AILAn jäsenjärjestö AFinLA syntyi kahdessa vaiheessa, suunnittelukokouksessa 11.4.1970 ja virallisesti perustamiskokouksensa myötä 18.10.1970, molemmat Turun kaupungissa. Soveltavan kielitieteen suomalaisten varhaisvaiheiden voidaan täten katsoa päättyneiksi vuoteen 1971. Uuden yhdistyksen toiminta laajeni nopeasti. Tämä on selvä todiste patoutuneiden tarpeiden purkautumisesta. Tutkimus suuntautui sekä teoreettisesti että metodisesti uudensuolaan aiheisiin tarttumalla ajankohtaisiin käytännön haasteisiin, jotka eivät olleet ainakaan ensisijaisina kuuluneet Suomen siihenastisen, vahvasti kielihistoriallisesti, filologisesti ja (erityisesti fennistiikassa) murteiden vaihteluun painottuneen kielentutkimuksen palettiin (Karlsson, tulossa, a).

2 Soveltavan kielitieteen alasta

Vuonna 1964 Nancyssa linjattiin, että soveltavan kielitieteen kaksi perustavoitetta olisivat a) kielitieteen soveltaminen opetukseen, erityisesti vieraiden kielten opetukseen, ja b) automaattisen tietojenkäsittelyn käyttö kielitieteessä (AILA Bulletin 1970 No. 1: 2). Tietokone-lingvistiikka julistautui kuitenkin nopeasti itsenäiseksi monitieteiseksi alaksi, joka on jo ehtinyt vaihtaa nimeään kieliteknologiaksi. Varhainen osoitus tietokone-lingvistiikan lähtemisestä omille teilleen oli Lontoossa jo vuonna 1965 järjestetty ensimmäinen tapaaminen kokoussarjassa COLING (*International Conference on Computational Linguistics*), mutta Nancykokouksen ensimmäisestä painopisteestä tuli soveltavan kielitieteen yleisnimellä kulkevan tutkimuksen painopiste niin kansainvälisesti kuin AFinLAN toiminnassakin. Keskeistä oli (erityisesti vieraiden) kielten opetuksen ja oppimisen tutkiminen (soveltavan kielitieteen alan määrittelystä ei olla yksimielisiä ja lisäksi käsitykset alan luonteesta vaihtuvat yhteiskunnallisen kehityksen myötä. Nancyin määritelmä on suppea).

Tarkastelen tästä näkökulmasta kielitieteen varhaisvaiheita Suomessa. Soveltavan kielitieteen suppea lingvistiikkapohjainen määritelmä voisi olla tällainen: **kielitieteellisiin käsitteisiin perustuvat yritykset ratkaista kielten käyttöön liittyviä ongelmia**. Tapana ei kuitenkaan ole ensisijaisesti vaatia, että ongelmien ratkaisuehdotuksissa pitäisi soveltaa jotain tiettyä lingvististä teoriaa. Enemmän tai vähemmän eklektisesti käytetään kielitieteen käsitteitä, teorian palasia ja metodeja, ja tietenkin muiden alojen teorioita ja menetelmiä.

Soveltavaa kielten tai kielellisten ongelmien tutkimusta harjoitetaan myös ahtaasti määritellyn kielentutkimuksen ulkopuolella. Tästä esimerkkinä mainittakoon Turun yliopiston kasvatustieteiden ja opetusopin professori Inkeri Vikaisen (1914–1994, ent. Laurinen) lingvistikin kiinnostava väitöskirja (Laurinen 1955) *Lausetajun kehityksestä suomenkielisen kansakoulun kirjoituksenopetuksen tulosten valossa. Opetusopillinen tutkimus*. Tämä väitöskirja

ei tosin ole ainakaan ensisijaisesti esimerkki soveltavasta **kielitieteestä** — niinhän tekijä itsekin on otsikon alarajoituksella *Opetusopillinen tutkimus* ilmoittanut. Toisaalta Laurisen väitöskirja kyllä ennakoi soveltavan kielitieteen (ja jopa psykolingvistiikan) syntyä.

3 Soveltavaa kielten tutkimusta Suomessa ennen 1940-lukua

Ylivoimaisesti laajin tämän otsikon alle kuuluva aihepiiri on suomen kirjakielen ja puhutun yleiskielen normistojen luominen ja vakiinnuttaminen (ks. alaluku 3.1). Muita ovat suomen kielen opettaminen toisena tai vieraana kielenä (3.2), 1800-luvun kielten opetuksen murros (3.3), yleinen kielioppi ja kielioppikomiteat (3.4) sekä maailmankielikysymys (3.5).

Vuonna 1865 Suomessa alkoi ilmestyä uusi aikakauslehti: *Tidskrift utgifven av Pedagogiska Föreningen i Finland*, vuodesta 1893 rinnakkaisnimisesti myös Suomen Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirja. Se oli vuosikymmeniä vielä 1900-luvun puolella merkittävä maanlaajuinen foorumi kielentutkijoille ja opettajille saada tietoa ja keskustella kieltenopetuksen tilasta, tarpeista, kehityksestä ja uusista virtauksista, keskushallinnon päätöksistä ja vastailmestyneestä kirjallisuudesta. Lehdessä keskusteltiin vilkkaasti esimerkiksi latinan ja uusien kielten opettamisen suhteellisesta tarpeesta, opetusmenetelmien uudistamisesta ja kieltenopettajien koulutuksesta sekä arvioitiin kaikkien koulukielten äsken ilmestyneiden relevanttien oppikirjojen laatua. Monet Helsingin yliopiston filologisten kielitieteiden professorit kirjoittivat jatkuvasti Suomen Kasvatusopillisen Yhdistyksen Aikakauskirjaan, jonka palstoilla kaikki alaluvuissa 3.1–3.5 käsitellyt aiheet ovat olleet esillä. Tämä Suomen muotoutuvaan koululaitokseen suoraan vaikuttava toiminta oli erittäin merkityksellistä soveltavaa kielitiedettä.

3.1 Suomen kielen huolto

Suomen kielen huolto on luonteeltaan paljolti tutkimuspohjaista ja soveltavaa mutta myös kielipoliittisen toiminnan muoto. Taru Kolehmaisena (2014) *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa* on hyvä kuvaus näiden prosessien 500-vuotisesta historiasta, aina Agricolasta Kotimaisten kielten keskuksen nykyiseen toimintaan. Kirja osoittaa, kuinka erottamattomasti kielentutkimuksen eräät haarat kuten dialektologia ja leksikologia sekä käytännön kielenhuolto voivat kietoutua yhteen. Tästä todistaa myös aikakauslehti *Virittäjän* pitkä historia. Alusta asti suomen kielen huolto oli keskeinen aihe. Siihen liittyvät kirjoitukset alkoivat kuitenkin vähetä Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen perustamisen myötä, jonka tehtäviin kielenhuoltokin kuului. Kolehmaisena kirjan henkilöhakemiston taajimmin esiintyvät nimet ovat aakkosjärjestyksessä Martti Airila, Knut Cannelin, Lauri Hakulinen, Osmo Ikola, Terho Itkonen, Arvid Genetz, Jalo Kalima, Artturi Kannisto, Lauri Kettunen, Eino Leskinen, Elias Lönnrot, Aarni Penttilä, Martti Rapola, E. A. Saarimaa, Matti Sadeniemi, E. N. Setälä, Hannes Teppo ja E. A. Tunkelo. Paria lukuun ottamatta kaikki olivat

suomen kielen tai lähiaineiden kielihistoriallisesti orientoituneita professoreita. Kestoaiheita olivat esimerkiksi oikeinkirjoitusseikat kuten *-o(i)ttaa*-verbit, johto-opin hyödyntäminen uudissanoissa sekä svetisismien leksikaalinen ja syntaktinen välttely. Ajoittain argumentointi oli vahvan puristista ja joskus nationalistista.

3.2 Suomen kielen opettaminen toisena tai vieraana kielenä

Toinen laaja soveltavaan kielentutkimukseen liittyvä aiheisto on suomen kielen opettaminen toisena tai vieraana kielenä, nykynimeltään S2-opetus. Jo ensimmäiset suomen kieliopit alkaen Æschillus Petræuksen teoksesta *Linguae Finnicæ Brevis Institutio* (1649) olivat osittain kontrastiivisia ja oletetun latinantaidon kautta tarkoitettuja ulkomaalaisille papeille, munkeille, käsityöläisille ja jopa merimiehille, vaikka viimeksi mainittujen latinantaitoa Petræus ehkä arvioi yläkanttiin. Tämänkin aihepiirin pitkstä historiasta löytyy perusteellinen valaiseva kuvaus eli Marjut Vehkasen (2015) väitöskirja *Kieliopista kommunikaatioon. Suomi toisena ja vieraana kielenä -oppikirjat vuosina 1866–1953*.

3.3 1800-luvun kielten opetuksen murros

Kahteen edelliseen liittyvä ongelmavyöhyke on Suomen koululaitoksen kielten opetuksen murros 1800-luvun jälkipuoliskolla, erityisesti uuden kielikoulutuspolitiikan luominen ja toteuttaminen. Vanha pappis- ja virkamieskoulutukseen keskittyvä latinakoulu ei enää riittänyt teollistuvan yhteiskunnan tarpeisiin. Suomen kielen kaikinpuolisen aseman välttämätön parantaminen edellytti kieltenopetuksen perusteellista uudistamista kaikissa oppilaitoksissa, ja näitä pyrkimyksiä venäläiset vallanpitäjät tukivat ruotsin kielen valta-aseman heikentämiseksi. Itse suomen kielen kehittämisen ohessa sen muodollinen asema koululaitoksen pääkielenä oli vakiinnutettava. Latinan vastapainoksi ja korvaajaksi tarvittiin sekä maassa puhuttuja että vieraita, (opetettavia) kieliä, tuolloin erityisesti saksaa ja ranskaa — ja vuodesta 1871 pakollisena kouluaineena oli pyytämättä myös venäjä.

Monet vuosisadanvaihteen 1900 molemmin puolin (± 20 vuotta) toimineista kielitieteiden professoreista olivat kiinnostuneita soveltavan tyyppisistä aiheista. Suomen kielen kouluopetuksessa E. N. Setälän (1864–1935) oppikirjoja käytettiin ahkerasti. *Suomen kielen lauseoppia* (1880, 1892) ja *Suomen kielioppia* (1898) lukuisine uusintapainoksineen ja muokattuine laitoksineen käytettiin aineopintojen tenttikirjoina Helsingin yliopistossa aina vuoteen 1968 ja suomen kielen pääsykokeessa vielä vuonna 1970. Uusien kielten (ranskan, saksan, englannin, venäjän) puolella koulujen rempallaan olevan kieltenopetuksen uudistamisen keulahahmo oli Werner Söderhjelm (1859–1931), joka vuonna 1894 nimitettiin romaanisen ja germaanisen filologian professoriksi. Tämä oli ensimmäinen uusille vieraille kielille omistettu professorin virka.

Söderhjelm esitelmöi jo vuonna 1886 koulujen uudenlaisen kieltenopetuksen puolesta (Söderhjelm 1886). Suomen Kasvatustieteellisen Seuran (*Pedagogiska Föreningen i Finland*) kokouksessa 2.3.1888 hän piti Wilhelm Viëtorin vuoden 1882 reformipedagogiikan mukaisen keskeisen linjapuheenvuoron (Söderhjelm 1889), jonka perusajatukset yhä

edelleen ovat ajankohtaisia. Söderhjelm painotti elävän nykykielen opettamisen tärkeyttä, opettajan foneettiseen tietämykseen perustuvan ääntämisen opetuksen keskeisyyttä heti opetuksen alusta, kokonaisten koherenttien tekstien käyttämistä opetusaineistona (vastapainona latinakieliopin kuuluisilta kirjailijoilta poimituille irrallisille esimerkeille), sanojen merkitysvivahteiden tulkintaa kontekstissa, keskusteluharjoitusten mukaan ottamista opetuksen varhaisvaiheessa, kielioppisääntöjen ulkoopettelun karsimista, sääntöjen ja yleistysten omakohtaista löytämistä mieluiten induktiivisesti tekstipohjaisten esimerkkien avulla sekä kääntämisharjoitusten minimoimista.

Söderhjelm oli keskeinen koollekutsuja Uusfilologista Yhdistystä perustettaessa vuonna 1887 (Riikonen 2013: 32–39). Yhdistyksestä tuli tärkeä linkki uusien kielten (aluksi erityisesti ranskan ja saksan) akateemisen opetuksen ja uusien kielten virkistävän kouluopetuksen välillä. Melander (1881: 82–89) raportoi seuraavat valaisevat lukumäärätiedot kirjalliset ylioppilaskokeet selvittäneistä oppilaista Suomen lyseoissa vuosina 1874–1880, siis yhteensä seitsemältä vuodelta: yhteismäärä 1060, ruotsi äidinkielenä ja suomi toisena kielenä 714, suomi äidinkielenä ja ruotsi toisena kielenä 346; vieraana kielenä latina 1037, ranska 10, saksa 7 ja venäjä 6. Englannin kielestä siis ei vielä ensimmäistäkään. Keskeisiä alkuvaiheen akateemisia toimijoita oli myös Rooman kirjallisuuden professori Fridolf Gustafsson (1853–1924), joka toimi vuosikymmeniä useiden oppikoulujen johtokunnissa. Hänkin kirjoitti kielten oppikirjoja. Gustafsson esitteli jo vuonna 1886 aikakauslehdessä *Finsk Tidskrift* Vilhelm Viëtorin kuuluisaa uusien kielten reformipedagogiikkaa (*Der Sprachunterricht muss umkehren!*), jonka keskeiset ajatukset tulivat esille jo edellä (Viëtor 1882, 1902).

Vuonna 1909 Uusfilologinen Yhdistys järjesti ensimmäiset Uusfilologipäivät. Tapahtuma houkutteli peräti 160 osallistujaa, joista useimmat olivat kielenopettajia. Tällaisia tapaamisia järjestettiin myöhemmin vuosina 1929 (325 osanottajaa!), 1934 ja 1949. Uusien kielten opettajien järjestäytyttyä 1950-luvulla filologipäiviä ei enää järjestetty. Vieraiden kielten kouluopetuksen uudistamisen edistäminen oli alun perinkin ollut yhdistyksen keskeisiä tavoitteita. Uno Berglundin Helsingin yliopistossa tehty väitöskirja (1916) on suomalaisittain mielenkiintoinen katsaus kielenopetuksen reformimetodin kansainväliseen kehitykseen.

3.4 Yleinen kielioppi ja kielioppikomiteat

Suomen kielitieteen historiassa kansainvälisesti katsoen ainutlaatuisia ovat yleisen ja soveltavan kielitieteen leikkaukseen sijoittuvat vuosien 1885–1886 sekä 1906–1915 maan Senaatin (hallituksen) asettamat kaksi kielioppikomiteaa. Taustalla oli usko siihenastisen 1700-luvulta juontuvan yleisen kieliopin potentiaaliin yhteiseksi pohjaksi maan koululaitoksen laajenevan kielivalikoiman sekä kotimaisille että vieraille kielille. Niinkin äskettäin kuin vuonna 1856 Wilhelm Heikel oli Helsingissä julkaissut kadettikunnan käyttöön tarkoitetun kieliopin nimeltä *Kort lärobok i Svensk och Allmän Grammatik för Finska Cadet-Corpsens behof*.

Yleisen kieliopin 1700-luvulta juontuva perusajatus oli, että latinan (ja ranskan) kielioppi ja sen kategoriat ovat ihmisjärjen luonnollisin heijastus, eräänlainen aidosti

yleinen kielioppi, että kaikki ihmiset ajattelevat samalla lailla ja että siksi kaikkien kielten opettelussa on hyötyä yleisen kieliopin hallinnasta. Yleisen kieliopin mukaan sanaluokilla on semanttis-notionaalinen perusta, morfologia käsittelee taivutuskategorioiden merkityksiä, ja syntaksi on keskeisesti yhtä kuin sanojen ja fraasien looginen järjestys. Universaalikielioppi oletettiin siis olemassa olevaksi.

Ensimmäisen kielioppikomitean työ (Kielioppikomitea 1888) ei johtanut tyydyttävään lopputulokseen, mikä johti vielä toisen komitean asettamiseen. Se työskenteli E. N. Setälän johtamana vaihtelevalla intensiteetillä peräti yhdeksän vuotta ja julkaisi mielenkiintoisella tavalla modernin mietinnön vuonna 1915 (Kielioppikomitea 1915). Keskeisin uudistus oli lausekkeen käsitteen nostaminen päivänvaloon. Niin sanotun perinteisen (eli latinaan perustuvan) kieliopin suurin syntaktinen puute oli nimenomaan sen lauseenjäsennyksen äärimmäinen sanakeskeisyys, mikä hämärsi lausekkeen keskeistä asemaa ja vaikeutti syntaktisten funktioiden (subjekti, objekti jne.) oikeaa hahmottamista. Toisen kielioppikomitean ehdotuksia sovellettiin muutamiin Suomessa julkaistuihin ruotsin kielen kielioppeihin, mutta tuloksiin ei oltu tyytyväisiä. Useat toisen kielioppikomitean mietinnöistä annetut viralliset ja epäviralliset lausunnot olivat kielteisiä (tarkemmin: Karlsson 1998). Lopulta viimeistään 1920-luvulla haudattiin hiljaa kuvitelma siitä, että olisi olemassa yleinen kielioppi, joka vieläpä soveltuisi opetusjärjestelmäksi koululaitoksen kaikkiin opetettaviin kieliin.

Lopuksi yleistäen: ennen toista maailmansotaa kielten tutkimus Suomessa soveltavasta näkökulmasta liittyi jotakuinkin yksinomaisesti suomen kielen huoltoon ja koulukielten kieliopin opetuksen järjestelyihin didaktisista lähtökohdista. Kielioppien ja kielitiedon sekä kielitieteellisiin että pedagogisiin varsinaisiin uudistuksiin ryhdyttiin vasta peruskoulu-uudistuksen astuessa voimaan 1970-luvulla.

3.5 Maailmankielikysymys

1900-luvun alussa useat suomalaisetkin kielentutkijat olivat kiinnostuneita maailmankielen eli universaalien kielen ongelmasta ja maailmankielen luomisen mahdollisuudesta. Monia pohdituttivat kysymykset vilkastuvan kansainvälisen viestinnän käyttökielestä, kielten roolista tiedeyhteisöissä ja siitä, voisiko maailmankieli edistää rauhan aatetta. Näitä voi hyvästä syystä pitää soveltavaan kielitieteeseen kuuluvina, onhan mitä suurimmassa määrin kyse yrityksistä ratkaista kansainvälisen viestinnän ongelmia lingvistisin keinoin.

Helsingin yliopiston altailaisen kielentutkimuksen professori G. J. Ramstedt (1873–1950) oli poikkeuksellisen kielitaitoinen ja tämän lisäksi hänen kiinnostuksensa kielten yhteisiin piirteisiin johdatti hänet universaalikielen pohdintaan ja ennen kaikkea esperanton taidon levittämiseen. Ramstedt opetteli esperanton jo 1891 ja hän toimi Suomen esperantoliiton puheenjohtajana. Rooman kirjallisuuden professori Fridolf Gustafsson (1853–1924) piti 6. pohjoismaisessa filologikokouksessa (*Sjätte nordiska filologmötet*) Uppsalassa 1902 esitelmän maailmankielen mahdollisuudesta. E. N. Setäläkin puuttui maailmankielikeskusteluun vuonna 1922 esitelmöimällä aiheesta *Maaailmankielikysymys kielentutkijan kannalta* Kansakoulunopettajien 18. yleiskokouksessa. Romaanisen filologian professori Axel Wallensköld (1864–1933) laati jopa idon oppikirjan (*Kortfattad lärobok i Ido för själv-*

studium – ett internationellt hjälpspråk såsom undervisningsämne i skolan, 1922) ja vielä 1930 hän kirjoitti aikakauslehteen *Finsk tidskrift* katsauksen Jespersenin luomaan novialiin (Wallensköld 1922, 1930). Näistä ja vastaavista yrityksistä vain esperanto on säilynyt elinvoimaisena näihin päiviin asti, mutta alkuperäisiä tavoitteita ei ole saavutettu.

4 Toisen maailmansodan ajoista AFinLAan

4.1 Nils Erik Enkvist: AFinLAN maahantuoja

Soveltavan kielitieteen keskeishahmo Suomessa 1950-luvulta aina AFinLAN perustamiseen oli Åbo Akademin englannin kielen ja kirjallisuuden professori, akateemikko Nils Erik Enkvist (1925–2009). Tämän luvun Enkvistiä koskevat tiedot perustuvat kahteen julkaisemattomaan aineistoon, NEE-CV ja NEE-haastatteluun. Sotien jälkeen Enkvist pääsi ensimmäisten eurooppalaisten joukossa opiskelijaksi Yhdysvaltoihin ja suoritti 1948 *Master of Arts* -tutkinnon Michiganin yliopistossa (*Ann Arbor*) pääaineenaan fonetiikka. USAan mennessään Enkvist oli jo suorittanut fonetiikan laudaturarvosanan professori Antti Sovijärvelle. Hänellä oli myös mahdollisuus osallistua *Linguistic Society of America:n* järjestämille kesäkurseille, (*Summer Institute in Linguistics*), opettajinaan mm. J. R. Firth sekä foneetikko George A. Kopp. Vuonna 1948 Enkvist toimi professori Koppin assistenttina ja opetti sonagrafin käyttöä *Summer Institute in Linguistics*:in opiskelijoille ja opettajillekin. Enkvist tutustui yhdysvaltalaiseen soveltavaan kielitieteeseen siinä muodossa, minkä se oli saanut sodanaikaisissa kielenopetusponnisteluissa. Suomeen palattuaan vuonna 1950 Enkvist oli ilmeisesti ainoa suomalainen, jolla oli vahva kansainvälinen lingvistinen peruskoulutus.

Aloittaessaan tutkimustyönsä pätevyitykseen ainoana tarjolla oleviin englantilaisen filologian professorinvirkoihin Enkvist keskittyi (itse kertomansa mukaan taktisista syistä) Suomen 1950-luvun anglistiikan hengen mukaisesti kirjallisuustieteellis-filologisiin aiheisiin. Hänen soveltavaan suuntaan viittaavan lingvistisen kiinnostuksensa kohteina pilkahtivat kuitenkin esille muutamina yleistajuisina artikkeleina. Foneettisten tieteiden neljännessä maailmankokouksessa Helsingissä 1964 hän puhui transkription valinnasta vieraiden kielten opetuksessa.

Anu Halvari haastatteli Enkvistiä Kielikeskusuutisiin 2/1993. Enkvist ilmoitti, että tullessaan vuonna 1952 hoitamaan Åbo Akademin englannin kielen ja kirjallisuuden professorin virkaa, hän totesi Helsingin yliopiston (silloin asetusten nojalla muille yliopistoille malleina olevien) tutkintovaatimusten olevan turhan kielihistoriallisvoittoiset. Koska hän pyrki profiloimaan Åbo Akademin tutkintovaatimuksia vähän toisenlaisiksi, hän omien sanojensa mukaan muun muassa solutti niihin soveltavan kielitieteen aineksia. Hänen opetuksessaan nämä vaikutteet jäivät kuitenkin melko vähäisiksi. Pari kertaa hän on luennoissaan käsitellyt yleistä kieli- ja tyyli teoriaa, ennakoiden tuotantonsa lingvistisiä pääteoksia (1964, 1970a, 1974), jotka herättivät kansainvälistä huomiota. Tyylioppihan on

usein luokiteltu soveltavaan kielitieteeseen kuuluvaksi ja niin Enkvist oli yhden teoksensa nimennytkin: *On defining style: an essay in applied linguistics* (1964).

4.2 Suomen ensimmäinen soveltava väitöskirja: Kalevi Wiikin *Finnish and English Vowels*

Kalevi Wiik väitteli tohtoriksi Turun yliopistossa vuonna 1965 väitöskirjalla *Finnish and English vowels: a comparison with special reference to the learning problems met by native speakers of Finnish learning English* (Wiik 1965), vastaväittäjänään Lundin yliopiston fonetiikan professori Bertil Malmberg, josta vuonna 1969 tuli AILAn pääsihteeri. Wiikin väitöskirjan nimi jo kertoo, että sen painopiste oli soveltava ja aineisto nykykielinen. Tässä kaksi syytä, miksi väitöskirjaa voi pitää käänteentekevänä. Olen muualla osoittanut (Karlsson 1998, Karlsson, tulossa, a), että Suomessa ei tätä ennen ollut tarkastettu soveltaviksi luokiteltavia kielitieteellisiä väitöskirjoja. Suomen yliopistojen kieliaineiden siihenastiset väitöskirjat olivat melkein poikkeuksetta aiheeltaan kielihistoriallisia tai filologisia. Wiikin väitöskirja oli suomalaisittain uudenvuodenlainen myös kahdessa muussa suhteessa. Sen selväsana-aineisto oli strukturalistisessa foneemiteoriassa ja se oli ensimmäinen Suomessa sotien jälkeen esitetty foneettinen väitöskirja. Edellinen oli Antti Sovijärven väitöskirja vuodelta 1938. Menetelmiensä puolesta Wiik käytti kontrastiivisen fonologisen analyysin lisäksi sonografia ja spektraalianalyysia.

Kalevi Wiikin ja Nils Erik Enkvistin kielitieteellisissä urissa on useita yhteisiä piirteitä: he olivat molemmat suomalaiselta peruskoulutukseltaan anglisteja, molemmat olivat suorittaneet MA-tutkinnon Yhdysvaltain Michiganin yliopistossa pääaineenaan fonetiikka (Enkvist vuonna 1948, Wiik vuonna 1958), ja he toimivat molemmat Helsingin yliopiston ulkopuolella, Enkvist Åbo Akademiassa englannin kielen ja kirjallisuuden vuodesta 1957 nimitettynä professorina, Wiik Turun yliopistossa vuodesta 1958 fonetiikan assistenttina, 1965 lehtorina ja 1968 professorina. Wiik oli auskultoinut myös englannin kielen opettajaksi, mikä osaltaan vaikutti hänen väitöskirjansa profiloitumiseen. Soveltavan kielitieteen toivat siis Suomeen ulkomaisen koulutuksen hankkineet turkulaiset anglisti-foneetikot.

Wiikin jälkeen Suomen seuraavan soveltavan kielitieteen väitöskirjan tekijä oli Wiikin oppilas Pekka Hirvonen (1944–). Hän väitteli Turun yliopistossa 1974 aiheesta *Englannin kielen taidon mittaaminen lukion päättyessä*. Hirvonenkin oli anglisti ja foneetikko, josta vuonna 1979 tuli Joensuun yliopiston englannin kielen professori. Osia hänen väitöskirjastaan ilmestyi AFinLAN julkaisusarjan ensimmäisinä numeroina (kuten Hirvonen 1971). Kolmas suomalainen soveltavan kielitieteen väittelijä oli Matti Leiwo (1942–). Hän esitti vuonna 1977 Jyväskylän yliopistossa tarkastettavaksi väitöskirjansa *Kielitieteellisiä näkökohtia viivästyneestä kielenkehityksestä* (Leiwo 1977). Leiwon fennistiikkaan lukeutunut sovellus ei ollut anglistiikkataustainen vaan sai virikkeensä logopediasta ja psykologiasta. Nuoremmista yliopistoista useampi profiloitui soveltavan kielitieteen suuntaan.

4.3 AFTIL: Suomen ensimmäinen soveltavan kielitieteen tutkimusryhmä

1960-luvun keskivaiheilla Enkvist perusti Åbo Akademiin soveltavasta kielitieteestä kiinnostuneiden (enimmäkseen anglistien) vapaamuotoisen keskustelupiirin ja työryhmän, jonka nimeksi tuli *Arbetsgruppen för tillämpad lingvistik*, lyhennettynä AFTIL. Idean Enkvist oli saanut käydessään vieraillessaan S. Pit Corderin kutsumana Edinburghin yliopiston *School of Applied Linguistics*:issä.

AFTIL-ryhmän tulokset julkaistiin 1960-luvulle tyypilliseen tapaan ulkomuodoltaan vaatimattoman näköisinä monisteina. Tekstit ja tulokset olivat useimmiten tyyppiä *working papers* tai *work in progress*, mitä korosti päänimkeen liittyvä tarkenne: *Arbetsstenciler utgivna av Arbetsgruppen för tillämpad lingvistik vid Åbo Akademiens engelska institution*. Julkaisut eivät useimmiten herättäneet kovin paljon huomiota.

Merkittävä poikkeus oli kuitenkin Enkvistin itsensä kirjoittama AFTIL 3 eli *Kielipalveluopetuksen peruskysymyksiä* (Enkvist 1970b). Enkvist oli opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston päälliköltä Martti Takalalta saanut tehtäväkseen yhden miehen komiteana analysoida yliopistojen ja korkeakoulujen käytännön kielenopetuksen silloista tilaa ja tarpeita sekä esittää ehdotuksia huolestuttavan tilanteen korjaamiseksi. Muita kaikille opiskelijoille tarkoitettuja kielikursseja käytännön kielitaitojen kehittämiseksi nimittäin ei ollut tarjolla kuin vuodesta 1898 periytyneet ikiaikaiset *pro exercitio* -kurssit harjoitukseen, joihin laajalti oltiin tyytymättömiä, erityisesti latinan *pro:hon* (tarkemmin: Karlsson, tulossa, b). Enkvistin (1970) mietinnön pohjalta syntyivät korkeakoulujen kielikeskukset. Tätä julkaisua voi käytännön seurausten puolesta, impaktiltaan, pitää Suomen soveltavan kielitieteen merkittävimpiin kuuluvana. Valtakunnallinen kielikeskus perustettiin 1.1.1974 Jyväskylän yliopiston erillislaitokseksi, joka pian muuttui Korkeakoulujen kielikeskukseksi. Vuonna 1996 laitoksesta tuli osa humanistista tiedekuntaa ja sen nimi muuttui nykyiseen muotoonsa: *Soveltavan kielentutkimuksen keskus* eli *Solki*.

AFTIL-ryhmän jäsenistä kansainvälisesti merkittävin soveltavan kielitieteen edustaja oli Håkan Ringbom (1936–2015), hänkin Åbo Akademin englannin kielen professori. Hänen kirjansa *The role of the first language in foreign language acquisition* ja *Cross-linguistic similarity in foreign language learning* kuuluvat Suomen kielitieteen siteeratuimpiin teoksiin (Ringbom 1987, 2007).

Syyslukukaudella 1967 ja kevätlukukaudella 1968 englannin kielen assistentti ja AFTIL-jäsen (myöhemmin Oslon yliopiston englannin kielen professori) Kay Wikberg (1936–) luennoi soveltavan kielitieteen kurssin. Tämä oli ilmeisesti ensimmäinen soveltavaa kielitiedettä Suomessa käsittelevä kokonainen luentokurssi. Helsingin yliopistossa ei ollut opetettu soveltavaa kielitiedettä ainakaan tällä nimikkeellä ennen vuotta 1970.

Enkvistin ensimmäiset tohtoreiksi edenneet oppilaat väittelivät filologisista aiheista: Ringbom (1968) Beowulf ja Lawman's Brut'n kerrontatekniikasta, Wikberg (1975) Shakespeare-aineiston kysymyslauseista tekstilingvistiikan näkökulmasta, mutta laajensivat sen jälkeen tutkimustensa aiheistoa, Ringbom soveltavaksi, Wikberg diskurssianalyyysiin ja korpuslingvistiikkaan, joita niitäkin on usein pidetty soveltavan luonteisina.

4.4 Pohjoismainen Kesäakatemia 1950–

Nordiska Sommaruniversitetet (NSU) eli Pohjoismainen Kesäakatemia perustettiin 1950 pohjoismaiseksi riippumattomaksi akateemiseksi yhteistyöverkostoksi. Aloitteentekijä oli joukko pohjoismaisia yliopistotutkijoita. Alusta asti NSU on toiminut ruohonjuuritasolta ja teemalähtöisesti, vapaaehtoisuuden pohjalta, tieteidenvälisiä ja usein avantgardistisia aiheita suosien siten, että kulloisenkin vuoden teemasta kiinnostuneet yksilöt perustavat paikallisia opintopiirejä, jotka akateemisen lukuvuoden aikana kokoontuvat alustusten pohjalta keskustelemaan teemasta. Kielentutkijat ovat 1950-luvun keskivaiheilta olleet mukana, alussa erityisesti tanskalaiset (mm. Louis Hjelmslev) ja ruotsalaiset. Keskustelut dokumentoidaan lyhyisiin pöytäkirjoihin ja kesäsessioiden volyymeihin. Kesällä kokoonnutaan viikon tai kahden mittaiseen kesäsessioon vuorossa olevaan pohjoismaahan keskustelemaan paikallisten opintopiirien työn tuloksista. NSU oli 1950- ja 1960-luvulla merkittävä pohjoismaisten tutkijoiden yhteistyön muoto; matkustusmahdollisuudet ja taloudelliset resurssit olivat tunnetuista syistä vähäiset. NSUn arkisto on Tanskan Kansallisarkistossa (*Rigsarkivet*) Kööpenhaminassa.

Teoreettinen kielitiede oli 1950-luvulla esillä erityisesti tanskalaisten toimesta, mutta sen jälkeen soveltava kielitiede eri muodoissaan oli useimmiten esiintyvä lingvistinen teema. Tästä seuraavaksi muutama huomio. Suomen ahkerin osallistuja oli Tampereen yliopiston suomen kielen professori Paavo Siro (1909–1996). Lukuvuoden 1961–1962 ohjelmassa oli kaksi kielitieteellistä opintopiiriä, joista toisen aiheena oli kaksikielisyys, joka oli esillä myös Tampereella kesällä 1962 pidetyssä kesäkokouksessa. Monistetussa sarjassa *Meddelanden från Nordiska Sommaruniversitetet* numeron 5/1961 3. opintopiirin aiheena oli kielistatistiikka ja semantiikka. Piirin muita käsiteltäviä aiheita olivat kielistatistiikan ja kielenopetuksen suhde sekä Charles Osgoodin klassikkoteos (1957), *The Measurement of Meaning*. Jyväskylän paikallista ryhmää johti psykologian professori Martti Takala, ja siellä kielistatistiikkaa käsiteltiin suhteessa kielipsykologiaan, oppimisen psykologiaan ja kielididaktiikkaan. Vuosien 1965–1966 4. opintopiirin aiheena oli tietokoneiden käyttö humanistisissa tieteissä. Siro johti Tampereen opintopiiriä, joka 17.2.1966 tutustui Elliot 803 -tietokoneen toimintaan ja ohjelmointiin sekä keskusteli kielitieteellisistä sovellusmahdollisuuksista. Opintopiirien kesäsessio järjestettiin Turussa 25.7.–6.8.1966.

Lukuvuoden 1967–1968 3. opintopiirin aiheena oli kielen ymmärtäminen ja oppiminen. Jyväskylän piirissä käsiteltiin psykologian professori Isto Ruoppilan johdolla esikouluikäisten äidinkielen morfologisten taivutusmallien omaksumista. Sauli Takala puhui kaksikielisydestä. Turun piiri kokoontui lukuvuoden mittaan viisi kertaa Åbo Akademiassa. Håkan Ringbomin alustus käsitteli Åbo Akademin englannin laitoksen pääsykokeita, Kay Wikbergin syntaktista ja semanttista kompleksisuutta. Orvokki Heinämäki esitti näkökohtia kielenoppimiseen. Muita osanottajia olivat mm. Turun vastaperustetun Kieli-instituutin johtaja Ola Berggren (joka oli yksi AFinLAN perustamiskokouksen koollekutsujista) ja Krista Laaksonen (myöhemmin Varantola, Tampereen yliopiston tuleva kääntämisen teorian ja käytännön professori). Lundin yliopiston 3. opintopiirin keskeiset henkilöt olivat Jan Svartvik, myöhemmin englannin kielen professori, ja Bengt Sigurd, sittemmin yleisen

kielitieteen professori. Sigurdin alustuksen aiheena oli cocktailkutsutehon inspiroima kielenymmärtämistesti. NSUn pyrkimys poikkitieteellisyyteen toteutui Suomessa esimerkiksi silloin, kun psykologit Martti Takala ja Isto Ruoppila kohtasivat lingvistejä.

Lukuvuoden 1968–1969 3. opintopiirin teemana oli Pohjoismaiden naapurikielten yhteydet. Norjan Trondheimin yhteiskokoukseen elokuussa 1969 osallistui Suomesta mm. sosiolingvisti Tove Skutnabb-Kangas plenaariesitelmän kera. Lukuvuoden 1969–1970 yksi teema oli (parin vuoden takaista teemaa muistuttava) kielenomaksumisprosessi. Teeman yhteispohjoismainen koordinaattori oli Arto Kirri Oulun yliopistosta. Opintopiirejä oli peräti neljällätoista paikkakunnalla. Yhteissessio pidettiin Ruotsin Karlstadissa viidenkymmenen osallistujan voimin. Arto Kirri toimitti loppuraporttina poikkeuksellisen kattavan yhteisjulkaisun *Språkinlärningsprocessen. Studiekrets 3. 1970. Rapport från sommarsessionen* (Kirri 1971, toim.). Esimerkiksi Suzanne Schlyter käsitteli silloin kuumaa teemaa transformatiokieliopin ja kielenomaksumisen suhteesta. Bengt Loman (myöhemmin Åbo Akademin ruotsin kielen professori) puhui sosiaalisten tekijöiden vaikutuksesta lasten kielenomaksumiseen. Jyväskyläläisen Teuvo Piipon aihe oli peruskoulun kolmannen ja neljännen luokan oppilaiden edistyminen ruotsin kielen opinnoissa. Taina Pitkänen selosti Oulun yliopistossa tehtyä selvitystä ruotsin kielen ymmärtämisestä.

Jatkeena edellisvuoden aiheelle kielenomaksumisprosessi toimintavuotena 1970–1971 NSUn 12. opintopiirin aihe oli kielentutkimuksen ja kielenopetuksen suhde. Kesän 1971 yhteissessio järjestettiin Jyväskylässä. Sen tuloksena Pohjoismaiden Neuvosto julkaisi volyymin *Språkforskning i relation till språkundervisning: rapport från studiekrets 12, sommarsessionen i Jyväskylä 31 juli - 7 augusti 1971*. (Lindgren ym. 1972).

Yleistäen voi NSUn kielitieteellisestä toiminnasta todeta, että niin soveltavia aiheita kuin suomalaisia osanottajakin on ollut melko runsaasti, professoreista opiskelijoihin, kaikista Suomen nuoremmista yliopistoista, Helsingin yliopistosta vain muutama. Nuorempia fennistejä mukana on ollut silmiinpistävän vähän. Erityisesti 1950- ja 1960-luvuilla NSU tarjosi epämuodollisen foorumin uudentyypisen, kansainvälisesti orientoituneen ja kielitieteessä usein soveltavan lähestymistavan harjoittamiselle.

4.5 Soveltavaa ja ammatillista erikoistumista

4.5.1 Logopedia ja Suomen Puheopisto

Puheen ja kielen häiriöiden tutkimus mainitaan usein soveltavaan kielitieteeseen kuuluvina. Helsingin yliopiston fonetiikan oppiaine oli alun perin (vuodesta 1924) kielitieteellistä fonetiikkaa. Vuonna 1947 oppiaineeseen muodostettiin professori Antti Sovijärven (1912–1995) aloitteesta kaksi linjaa, *kielitieteellis-akustinen a-linja* sekä *puheen ja äänen fysiologian* (myöhemmin *puhe- ja ääniterapeuttinen b-linja*, vuodesta 1981 nimityksiltään *yleinen fonetiikka ja logopedia*). Jälkimmäisen keskeiseksi sisällöksi kehkeytyi hiljalleen puheen ja kielen häiriöt. Puheena olevalla kaudella tarkastettiin yksi b-linjan väitöskirja, vuonna 1970 Pirkko-Anni Sederquistin *Speech disorders and sociopreferential dynamics* (Sederquist 1970). 1990-luvulta alkaen logopedian oppiaine on paikoin profiloitunut

vahvasti ei-kielitieteelliseksi ja esimerkiksi Helsingin yliopistossa siirtynyt ensin käyttäytymistieteelliseen ja sen jälkeen lääketieteelliseen tiedekuntaan.

Vuonna 1947 Antti Sovijärvi oli mukana perustamassa *Suomen Puheopistoa*, jonka tarkoituksena oli kehittää suomalaista puhetaitoa. Varsinaisen aloitteen teki Helsingin kansakoulunopettajien suullisen esitystaidon neuvोजना toiminut opettaja ja lausuja Eero Salola.

4.5.2 Wirtschaftslinguistik

Alussa mainitsin mannereurooppalaisen *Wirtschaftslinguistik*-suuntauksen. Suomenkin kauppakorkeakouluihin perustettiin 1950-luvulta alkaen kielten professuureja, joiden opetusalaan on keskeisenä kuulunut talousviestintä. Jarl Louhija (1908–1981) toimi Turun ja Helsingin Kauppakorkeakoulujen suomen kielen ja tyyliopin professorina 1960–1974. Hän laati vuonna 1936 suomen kielen oppikirjan armeijan ruotsinkielisiä joukko-osastoja varten. Louhijan merkittävin teos on kaksiosainen *Lehtimainontamme kielen ja tyylin hahmottuminen* (Louhija 1963, 1966). Kirjat oli suunnattu mainosalalla työskenteleville sekä kauppakorkeakouluissa ja myynti- ja mainoskoulussa opiskeleville, ja ilmestyivät sarjassa *Suomen myynti- ja mainosyhdistyksen julkaisuja*.

4.5.3 Kääntäjänkoulutus eli käänntieteen varhaisvaihe

1960-luvun alussa monella alalla kuten hallinnossa, liikenteessä, matkailussa ja tieteessä oli pula osaavista kääntäjistä ja tulkeista. Toisaalta valtiovalta oli alkanut varautua suurten ikäluokkien tuloon yliopistoihin, ja kääntäminen vaikutti alalta, mille voitaisiin kouluttaa ylioppilaita vaatimatta varsinaisia korkeakouluopintoja. Myös ammatillisuuden vaatimukset korkeimmassa koulutuksessa alkoivat kasvaa. Ammatillisuudella ei siihenastisessa humanistisessa yliopistojärjestelmässä ollut paljontaan sijaa. Syksyllä 1962 kysymys kielenkääntäjä- ja tulkkikoulutuksen järjestämisestä tuli esille Turun yliopistossa, jossa englantilaisen filologian professori Y. M. Bieselle (1903–1983) annettiin tehtäväksi tutkia mahdollisuudet järjestää kielenkääntäjän tutkinto tähän yliopistoon. Samaan aikaan oli (Helsingissä sijaitseva, kohta Tampereen yliopistoksi muuttuva) Yhteiskunnallinen korkeakoulu (YKK) pyytänyt Jyväskylän yliopiston germaanisen filologian professori Erik Erämetsää (1919–1999) selvittämään, voitaisiinko YKK:n yhteyteen järjestää käytännön kielenopetusta.

Kun Suomen Kulttuurirahaston ja Väestöliiton yhteinen koulutusneuvosto sai kuulla näistä hankkeista, neuvosto pyysi keväällä 1963 Biesää ja Erämetsää laatimaan yksityiskohdallisen ehdotuksen siitä, miten kielenkääntäjä- ja tulkkikoulutus tulisi Suomessa järjestää. Ehdotus sai Opetusministeriön asettamaan Kielikoulutustoimikunnan, jonka ehdotusten pohjalta ensimmäiset kaksi kieli-instituuttia perustettiin vuonna 1966 Turkuun ja (YKK:n muututtua Tampereen yliopistoksi) Tampereelle. Kielikoulutustoimikunnan jäseninä olivat mm. Biese ja Helsingin yliopiston englantilaisen filologian professori Tauno F. Mustanoja. Vuonna 1967 perustettiin Kouvolan ja Savonlinnan kieli-instituutit. Tämä oli myöhemmin itsenäiseksi tieteenalaksi nousseen suomalaisen käänntieteen käytännöllinen alku. Kun

humanistisen alan suuri tutkinnonuudistus kuusi vuotta kestäneen suunnitteluprosessin jälkeen astui voimaan eri yliopistoissa vuoden 1980 kahta puolen, kääntäjänkoulutus nostettiin filosofian maisterin tasoiseksi ja kieli-instituutit liitettiin lähimmän yliopiston laitoksiksi, Kouvolan kieli-instituutti Helsingin yliopistoon ja Savonlinna kieli-instituutti Joensuun (nykyisen Itä-Suomen) yliopistoon.

Kieli-instituuttien perustamiseen johtanutta työtä esittelevät tarkemmin myös Autio ja Heikkilä (1990: 281–282).

5 AFinLAn perustamiseen johtaneet konkreettiset toimenpiteet

Aloite AFinLAn perustamiseksi oli Nils Erik Enkvistin, jolla oli laajat kansainväliset yhteydet. Enkvist oli saanut 27.5.1966 päivätyyn kirjeellisen puffin Max Goroschilta, joka tiedusteli, voisiko Enkvist Suomessa vaikuttaa soveltavan kielitieteen paikallisyhdistyksen perustamiseen (tämän kirjeen kopio on AFinLAn arkiston vanhimpia dokumentteja. Kiitän Hannele Dufvaa sen toimittamisesta minulle. Ks. myös Dufva, tässä julkaisussa). Kirjeen saadessaan Enkvist oli Åbo Akademin humanistisen tiedekunnan dekaani ja juuri niinä toukokuun päivinä hänet valittiin nelivuotiskaudeksi Åbo Akademin rehtoriksi, vieläpä poikkeuksellisen turbulenttina aikana. Opiskelijaliikkeiden maailmanlaajuinen aktivoituminen ja legendaarinen vuosi 1968 osuivat keskelle Enkvistin rehtorinkautta. On ymmärrettävää, ettei Enkvist heti paikalla ryhtynyt (tai voinut ryhtyä) perustamistoimenpiteisiin.

Max Gorosch (1912–1983) oli vuonna 1950 väitellyt hispanisti, lopulta Kööpenhaminan yliopiston espanjan kielen professori, joka oli myös julkaissut espanjan kielen oppikirjoja. Vuonna 1952 Tukholman silloiseen korkeakouluun perustettiin kaksi uutta osastoa, fonetiikan tutkimuslaboratorio ja fonetiikan harjoituslaboratorio. Näissä harjoitettiin myös yleistä ja soveltavaa kielitiedettä. Gorosch nimitettiin harjoituslaboratorion esimieheksi ja oli sitenkin lähellä soveltavaa kielitiedettä. 1960-luvun alussa Gorosch oli Tukholman yliopiston yleisen ja soveltavan kielitieteen laitoksen esimies. Tässä ominaisuudessa hän oli kirjeessään kertomansa mukaan 1963 eräessä Euroopan Neuvoston kokouksessa ehdottanut soveltavan kielitieteen kansainvälisen yhdistyksen perustamista, joka sitten seuraavana vuonna toteutuikin Nancyssa, missä Gorosch valittiin AILAn ensimmäisen johtokunnan jäseneksi. Vuosina 1964 ja 1965 perustettiin Tanskan ja Norjan yhdistykset ADLA ja ANLA, vuonna 1966 Ruotsin ASLA, jonka ensimmäinen puheenjohtaja oli Bertil Malmberg ja sihteeri Max Gorosch.

Nils Erik Enkvistin rehtorinkausi oli päättynyt vuonna 1969 ja hän palasi virkaansa 1970. Enkvistin minulle kertoman mukaan hän ja Kay Wikberg päättivät ryhtyä toimiin AFinLAn perustamiseksi ollessaan yhdessä paluumatkalla konferenssista Oslosta. Kielipohjan laajentamiseksi Enkvist otti yhteyttä Kalevi Wiikiin ja Ola Berggreniin, joka oli Turun kieli-instituutin ensimmäinen johtaja. Ola Berggren toimi myöhemmin Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun kielikeskuksen käynnistäjänä (tarkemmin: Käkelä 1997).

Enkvist, Wiik ja Berggren kutsuivat koolle AFinLAN perustamista valmistelevan kokouksen, joka järjestettiin 11.4.1970. Kokouksen valmistelukuntaan kuuluivat mainittujen lisäksi maisteri (myöhemmin Helsingin yliopiston suomen kielen professori) Auli Hakulinen, lehtori Meri Kyrki, yliopettaja Reijo Niemi, Kouluhallituksen ylitarkastaja Rauha Petro ja Kay Wikberg. Yhteys koulumaailman kieltenopetukseen oli siis vahva, kuten soveltavan kielitieteen kyseessä ollen pitääkin olla.

Valmistelukokous järjestettiin Turun yliopiston 50-vuotisjuhlien yhteydessä. Vuonna 1970 yliopisto juhli täysiä vuosiaan sponsoroimalla juhlasymposiumeja monilla tieteenaloilla. Wiik järjesti osana näitä juhlia 10.–11.4.1970 kansainvälisen symposiumin aiheesta *Kielentutkimuksen uudet suunnat ja niiden vaikutus käytännön kieltenopetukseen*. Maineikkaiden kutsupuhujien joukossa olivat AILAN pääsihteeri, Lundin yliopiston yleisen kielitieteen (vuoteen 1969 fonetiikan) professori Bertil Malmberg, joka puhui kieliteoriasta ja kielen oppimisesta. Edinburghin yliopiston soveltavan kielitieteen professori S. Pit Corder puhui soveltavan kielitieteen osuudesta kieltenopetuksessa. Pariisin yliopiston yleisen kielitieteen professori André Martinet käsitteli puhutun ja kirjoitetun sekä aktiivisen ja passiivisen kielitaidon suhteita. Wiik itse puhui lauseopin viimeaikaisista kehityslinjoista ja niiden heijastumisesta kieltenopetukseen. Puitteet AFinLAN perustamisen valmistelemiselle olivat siis mitä sopivimmat. Tämä juhlasymposiumi oli vahva soveltavan kielitieteen olemassaolon julistus. Virallisesti AFinLA syntyi puolisen vuotta myöhemmin perustamiskokouksensa myötä Turussa 18.10.1970 (tarkemmin: Hakulinen 1971).

6 AFinLA osana Suomen kielitieteen käännettä

Osoitan toisaalla (Karlsson, tulossa, a), että 1960-luku ja siinä erityisesti vuosi 1965 merkitsivät käännettä Suomen kielitieteessä. 1900-luvun ensimmäiset kuusi vuosikymmentä olivat tutkimuksen osalta kielihistorian ja filologian aikaa. Kansainvälisen teoreettisen kielitieteen vaikutteita oli tuohon mennessä toki Suomeenkin tihkunut, mutta vähemmän, hitaammin ja usein kriittisemmin etumerkein kuin esimerkiksi muihin Pohjoismaihin.

Kalevi Wiikin väitöskirja (1965) merkitsi toisenlaisen aikakauden alkua: strukturalismin avointa täysimittaista käyttöä ja soveltamista kontrastiivisesti analysoituun nykykieliseen aineistoon. Tästä alkoi Suomen 1900-luvun **kielitieteen teoreettinen ja metodologinen lingvistisoituminen, keskeisenä ilmenemismuotonaan nykykielten synkroninen tutkimus**. Uudet painotukset ovat selkeästi nähtävissä jo 1960-luvun toisen puoliskon väitöskirjojen aiheissa, teoriataustoissa ja metodologioissa. Soveltavan kielitieteen julistaminen, profiilin kirkastuminen ja läpimurto olivat osa tätä prosessia.

Toinen uusi, vahvasti vaikuttava, vuoden 1965 korvilla alkanut muutosten laukaisija oli **valtiovallan päättäväinen puuttuminen tiede- ja korkeakoulupolitiikkaan**. Lyhyessä ajassa 1958–1969 perustettiin viisi uutta yliopistoa (Oulu, Tampere, Jyväskylä, Joensuu, Vaasa) ja kaikissa opetettiin kielitieteitä. Kaikissa näissä yliopistoissa myös tartuttiin uutena lähestymistapana soveltavaan kielitieteeseen. Kieli-instituuttienkin perustaminen vuodesta 1966 alkaen kuului tähän aaltoon. Presidentti Kekkonen vuonna 1965 asettama työryhmä

jatkokotoimenpiteineen pakotti Helsingin yliopiston ja muutkin yliopistot tutkinnon- ja hallinnonuudistukseen, jotka alkoivat toteutua 1970-luvulla. Suomen kaikkia tieteitä lainvoimaisena esikuvana dominoi Helsingin yliopisto joutui entistä enemmän alttiiksi uusien yliopistojen kilpailulle, kuten kielitieteissäkin kävi. Vanha Suomen Akatemia (1948–1969) sai käytännössä lakkautustuomion presidentti Urho Kekkosen sanelusta valtioneuvoston pöytäkirjaan 11.12.1964, ja valtakunnan tutkimusrahoitus korvattiin 1970-luvun alussa nykyisellä järjestelmällä.

Kolmas muutostekijä, viitisen vuotta myöhempi kuin edellä mainitut kaksi mutta niihin kytköksissä, oli **kielitieteiden infrastruktuurin monipuolistuminen**. Tieteellisen infrastruktuurin keskeisiä aineksia ovat julkaisut ja julkaisukanavat, konferenssit ja yhdistykset. Juuri tässä suhteessa AFinLAlla on 1960-luvulla alkaneessa käänteessä merkittävä rooli. Suomen kielitieteen kaikille Helsingin yliopistossa edusteilla oleville kielille oli (venäjää lukuun ottamatta) itsenäistymiseen mennessä syntynyt jokaiselle oma yhdistyksensä, luontaisesti maan ainoaan yliopistokaupunkiin Helsinkiin: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura* (1831), *Kotikielen Seura* (1876), *Klassillisen filologian seura* (1882), *Suomalais-Ugrilainen Seura* (1883), *Svenska Litteratursällskapet i Finland* (1885), *Uusfilologinen Seura* (1887) ja *Suomen Itämainen Seura* (1917). Turun yliopiston yhteyteen syntyi vuonna 1928 *Suomen Kielen Seura*, jonka toiminnan vireystaso vaihteli, kunnes se 1950-luvun jälkipuoliskolla pysyvästi aktivoitui. Kieli(ryhmä)kohtainen puuttuva *Slavistipiiri* perustettiin 1964, kun venäjänharrastus sotien jälkeen alkoi vireytyä. Samana vuonna 1964 perustettiin myös, paljolti Helsingin yliopiston fonetiikan b-linjan pohjalta, *Logopedis-foniatrinen yhdistys*, nykyinen *Puheen ja kielen tutkimuksen yhdistys*, jonka suhde kielitieteeseen kuitenkin tuolloin oli etäinen — eihän kielihistoriallis-filologisella paradigmalla ollut sille paljoa tarjottavaa.

AFinLAN perustaminen vuonna 1970 liittyy siis vuonna 1965 alkaneisiin Suomen kielitieteen lingvistisoitumiseen ja nykykielistymiseen (perusteellisemmin: Karlsson, tulossa, a). AFinLAN perustamisen keskeishenkilöt olivat turkulaiset Nils Erik Enkvist ja Kalevi Wiik, joilla kummallakin oli vankka lingvistinen ja foneettinen peruskoulutus. Uudet suuntaukset tulivat 1970-luvulla ryminällä muuallekin Suomeen. Useat uudet yliopistot halusivat uusia suuntauksia omaksumalla profiloitua erilaisiksi kuin Helsingin yliopisto. Kiinnostusta uusia suuntauksia kohtaan oli paljonkin, erityisesti Helsingin yliopiston ulkopuolella. Pohjoismaiseen kesäakatemiaan osallistuneet suomalaiset olivat melkein kaikki Helsingin ulkopuolisista yliopistoista. AFinLA oli alkuaan vahvasti turkulainen hanke. Myös 1970-luvun muut tutkijayhteisön sosiaaliseen kanssakäymiseen tähtäävät Suomen kielitieteen infrastruktuurin kehittämishankkeet käynnistyivät Helsingin yliopiston ulkopuolella: Kalevi Wiik perusti Fonetiikan päivät (ensimmäiset päivät Turussa 1971), Paavo Siro Lauseopin ja semantiikan päivät (nykyiset Kielitieteen päivät, ensimmäiset päivät Tampereella 1972, alun perin Kalevi Wiikin ehdotuksesta), Suomen kielitieteellinen yhdistys perustettiin 1977 Paavo Siron vuonna 1976 tekemän aloitteen mukaan, kotipaikkanaan Turku.

Suomen kielitieteessä AFinLA on soveltavan kielitieteen keskipisteenä ollut todellinen pioneeri. Sen varhaisimmat vaiheet liittyivät tiiviisti Åbo Akademiin ja Turun yliopistoon, mutta soveltavan kielitieteen painopiste siirtyi, suurelta osin professori Kari Sajavaaran (1939–2006) ansiosta, 1970-luvun mittaan Jyväskylän yliopistoon, missä nyt

toimii Soveltavan kielentutkimuksen keskus, *Solki*. Tätä kirjoitettaessa Soveltavan kielentutkimuksen keskuksessa on 35 vakanssia, mikä tekee siitä yhden suurimmista humanistisista tutkimuskeskittymistä.

Julkaisemattomat lähteet

Helsingin yliopiston opetusohjelmat. Helsingin yliopiston arkisto.

NEE-CV = Nils Erik Enkvistin itse kirjoittaman CV:n kopio, kirjoittajan hallussa vuodesta 2008.

NEE-haastattelu = Nils Erik Enkvistin 18.2.2008 nauhoitettu haastattelu, haastattelijoina Fred Karlsson ja Camilla Wide.

Kiitokset

Kiitän Hannele Dufvaa, Anna Maurasta sekä kahta arvioijaa kommenteista.

Kirjallisuus

- Association Internationale de Linguistique Appliquée, 1970. *AILA Bulletin* 1970, 1.
<https://aila.info/wp-content/uploads/2024/07/AILA-Bulletin-1970-n1.pdf>
- Autio, V.-M. 1986. *Ensimmäisen tasavallan kulttuuripolitiikka 1917–1944. Opetusministeriön historia* 4. Pieksämäki: Opetusministeriö.
- Autio, V.-M. & M. Heikkilä 1990. *Opetusministeriön historia. 5. Jälleenrakennuksen ja kasvun kulttuuripolitiikkaa 1945–1965*. Pieksämäki: Opetusministeriö.
- Berglund, U. 1916. *Om utvecklingen av teorin för den så kallade reformmetoden vid den nyspråkliga undervisningen. En språkdidaktisk studie*. Åbo: Åbo Tryckeri och Tidnings Aktiebolag.
- Corder, S. P. 1997. Notes on the history of the British Association for Applied Linguistics 1967–1997. Produced on the occasion of the 30th BAAL annual meeting. *BAAL Newsletter* 30, Summer 1988. Birmingham.
- Enkvist, N. E. 1964. *On defining style: an essay in applied linguistics*. Oxford University Press.
- Enkvist, N. E. 1970a. *Linguistic stylistics*. Amsterdam: De Gruyter.
- Enkvist, N. E. 1970b. *Kielipalveluopetuksen peruskysymyksiä*. AFTIL 3. Åbo: Åbo Akademi.
- Enkvist, N. E. 1974. *Stilforskning och stilteori*. Lund: Gleerups.
- Hakulinen, A. 1971. Uusi kielitieteen yhdistys perustettu. *Virittäjä*, 75 (2), 216–217.
- Halvari, A. 1993. Nils Erik Enkvist – Poimintoja kielitieteelliseltä matkalta. *Kielikeskuutisia*, 2, 2–4.
- Heikel, W. 1856. *Kort lärobok i Svensk och Allmän Grammatik för Finska Cadet-Corpsens behof*. Helsingfors.
- Hirvonen, P. 1971. *Englannin kielen taidon mittaaminen lukion päätyessä: 1. Lähtökohdat*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja 1.
- Hirvonen, P. 1974. *Englannin kielen taidon mittaaminen lukion päätyessä*. Väitöskirja, Turun yliopisto. Turku: Suomen sovelletun kielitieteen yhdistys.
- Karlsson, F. 1998. Vuosien 1906–1915 Kielioppikomitean mietinnön vastaanotto. *Virittäjä*, 102 (1), 2–23.
- Karlsson, F. tulossa, a. 1960-luvun käänne Suomen kielitieteessä. www.edix.fi/publications.
- Karlsson, F. tulossa, b. Latinan pro exercitio -kokeen suomalainen historia. www.edix.fi/publications.
- Kirri, A. 1971 (toim.). *Språkinlärningsprocessen. Studiekrets 3. 1970. Rapport från sommarsessionen*. Köpenhamn: Nordiska Rådet.
- Kielioppikomitea 1888. *Mietintö kieliopillisten koulu-oppikirjojen yhtämukaisiksi järjestämisestä ynnä suomalaisille kouluille ajottujen kielioppien luonnoksia, tehnyt sitä varten asetettu komitea. Komiteamietintö N:o 2*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino. Saatavissa e-kirjana Kansalliskirjastosta, <https://digi.kansalliskirjasto.fi/teos/binding/1974424?page=1>
- Kielioppikomitea 1915. *Kieliopillinen luonnos. Ehdotus yhteiseksi termeiksi ja määritelmiksi. Komiteamietintö N:o 6*. Helsinki 1915.
- Kolehmainen, T. 2014. *Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Käkelä, A. 1997. Kielikeskuksen uranuurtaja Ola Berggren. *Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun kuulumisia: Lappeenrannan teknillisen korkeakoulun tiedotuslehti* 1997 (4), 10–11.
- Lado, R. 1957. *Linguistics across cultures: applied linguistics for language teachers*. Ann Arbor: University of Michigan Press.
- Laurén, C. & M. Nordman 2004. Från tio böcker till stark profil. Institutionen för nordiska språk vid Vasa universitet. Teoksessa H. Lönnroth (toim.) *Nordistikens historia i Finland*, 185–208. Vammala: Tampere University Press.
- Laurinen [myöh. Vikainen], I. 1955. *Lausetajun kehityksestä suomenkielisen kansakoulun kirjoituksenopetuksen tulosten valossa. Opetusopillinen tutkimus*. Porvoo - Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Leiwo, M. 1977. *Kielitieteellisiä näkökohtia viivästyneestä kielenkehityksestä*. Jyväskylä: Studia Philologica Jyväskyläensia 10.

- Lindgren, B., B. Loman & A. Marell 1972 (toim.) *Språkforskning i relation till språkundervisning: rapport från studiekrets 12, sommarsessionen i Jyväskylä 31 juli – 7 augusti 1971*. Köpenhamn: Nordiska Rådet.
- Louhija, J. 1963, 1966. *Lehtimainontamme kielen ja tyylin hahmottaminen*. Osat 1 ja 2. Suomen myynti- ja mainosyhdistyksen julkaisuja. Forssa: Forssan kirjapaino.
- Melander, H. L. 1881. Lycéernas verksamhet sådan den visar sig enligt redogörelserna för resultaten av de senaste sju årens studentexamina. *Tidskrift utgifven av Pedagogiska Föreningen i Finland*, XVIII, 81–90.
- Osgood, C. 1957. *The Measurement of Meaning*. Urbana: University of Illinois Press.
- Petræus, Æ. 1649. *Linguae Finnicæ Brevis Institutio*. Aboa.
- Riikonen, H. K. 2013. *Im Dienste von Sprache und Kultur. La Société Néophilologique — Der Neuphilologische Verein — The Modern Language Society of Helsinki 1887–2012*. Mémoires de la Société Néophilologique de Helsinki. Tome LXXXVIII. Helsinki: Société Néophilologique.
- Ringbom, H. 1968. *Studies in the Narrative Technique of Beowulf and Lawman's Brut*. Acta Academiæ Aboensis. Humaniora. Åbo: Åbo Akademi University, 35–36.
- Ringbom, H. 1987. *The role of the first language in foreign language acquisition*. Bristol: Multilingual Matters.
- Ringbom, H. 2007. *Cross-linguistic similarity in foreign language learning*. Amsterdam: De Gruyter.
- Sederquist, P.-A. 1970. *Speech disorders and sociopreferential dynamics*. Annales Academiæ Scientiarum Fennicæ. Ser. B 167. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Setälä, E. N. 1880. *Suomen kielen lauseoppi. Oppikirjan koe*. Helsinki: K. E. Holm.
- Setälä, E. N. 1892. *Finska språkets satslära till läroverkens tjänst*. Helsingfors: Söderström & Co.
- Setälä, E. N. 1898. *Suomen kielioppi. Äänne- ja sanaoppi*. Helsinki: Otava.
- Sovijärvi, A. 1938. *Die gehaltenen, geflüsterten und gesungenen Vokale und Nasale der finnischen Sprache*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Söderhjelm, W. 1886. Sananen uusien kielten opetuksesta kouluissamme ja yliopistoissamme. *Valvoja*, 6, 205–211.
- Söderhjelm, W. 1889. Om undervisningen i främmande levande språk. (Föredrag vid Pedagogiska Föreningens möte den 2 mars 1888.) *Tidskrift utgifven av Pedagogiska Föreningen i Finland*, XXVI, 82–94.
- Vehkanen, M. 2015. *Kieliopista kommunikaatioon. Suomi toisena ja vieraana kielenä -oppikirjat vuosina 1866–1953*. Helsinki: Suomen kieli. Suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos.
- Viëtor, W. 1882. *Der Sprachunterricht muss umkehren! Ein Beitrag zur Überbürdungsfrage von Quousque Tandem*. Leipzig: O. R. Reiland.
- Viëtor, W. 1902. *Die Methodik des neusprachlichen Unterrichts. Ein geschichtlicher Überblick in vier Vorträgen*. Leipzig: Verlag von B. G. Teubner.
- Wallensköld, A. 1922. *Kortfattad lärobok i Ido för självstudium – ett internationellt hjälpspråk såsom undervisningsämne i skolan*. Helsingfors: Söderströms.
- Wallensköld, A. 1930. Novial: Ett nytt internationellt hjälpspråk. *Finsk Tidskrift* 108, 280–287.
- Wiik, K. *Finnish and English vowels: a comparison with special reference to the learning problems met by native speakers of Finnish learning English*. Turku: Turun yliopiston julkaisuja B:94.
- Wikberg, K. 1975. *Yes - no questions and answers in Shakespeare's plays. A study in text linguistics*. Åbo: Acta Academiæ Aboensis. Humaniora. 51.